

Vpliv globalne krize na zunanjetrgovinske tokove

SABINA KOLEŠA

Ministrstvo za gospodarstvo, Slovenija

Svetovno gospodarstvo se sooča z globalno krizo, ki se je v zadnjem četrtnem letu leta 2008 iz finančnega sektorja razširila v realnega. Posledično sta se zmanjšala industrijska proizvodnja ter obseg naložb, opaziti je tudi precejšen upad globalnih trgovinskih tokov. V prispevku bomo opredelili razloge za zmanjšanje obsega globalne trgovine, analizirali spremembe v obsegu trgovinskih tokov, odzive držav v smislu sprememb na področju zunanjetrgovinskih politik (tudi v primerjavi s krizama leta 1929 in leta 1970) ter dejavnosti, ki jih v povezavi z globalno krizo in zunanjo trgovino izvajajo mednarodne institucije: Svetovna trgovinska organizacija (WTO), Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj (OECD), Mednarodni denarni sklad (IMF), Svetovna banka (WB) ter Evropska komisija (EK).

Glavne besede: globalna kriza, zunanjetrgovinska politika, protekcionistični ukrepi

Svetovno gospodarstvo se sooča z globalno krizo, ki se je v zadnjem četrtnem letu leta 2008 iz finančnega sektorja razširila v realnega. Posledično sta se zmanjšala industrijska proizvodnja in obseg naložb. Opaziti je tudi precejšen upad obsega globalnih trgovinskih tokov. Zmanjšalo se je namreč povpraševanje, pa tudi dostopnost do virov financiranja trgovine. Dodaten razlog za drastičen upad trgovinskih tokov so tudi globalne nabavne verige (EC 2009b). Eden od sektorjev, ki jih je kriza najbolj prizadela, je avtomobilski sektor. Povpraševanje po avtomobilih se je namreč zaradi manjše dostopnosti do posojil precej zmanjšalo.¹ V prispevku bomo podrobneje predstavili spremembe v obsegu trgovinskih tokov ključnih držav izvoznic in Slovenije, napovedi mednarodnih institucij glede gibanj BDP in zunanjetrgovinskih tokov, odzive držav na krizo v smislu sprememb zunanjetrgovinskih politik ter v povezavi s tem dejavnosti mednarodnih organizacij.

Teoretični okvir

Pred analizo vpliva sedanje globalne krize na globalne trgovinske tokove in odzive držav v smislu sprememb zunanjetrgovinskih politik bomo analizirali trende v preteklem obdobju, in sicer ukrepe, ki so jih vlade uvedle kot odgovor na krizo leta 1929, jih primerjali z

intervencionističnimi ukrepi držav, uvedenimi kot odgovor na krizo leta 1970, ter ukrepi vlad v okviru sedanje krize.

Sedanjo krizo je modno primerjati s krizo iz leta 1929, vendar jo z vidika uvedbe intervencionističnih ukrepov vlad, ki vplivajo na zunanjetrgovinske tokove, nekateri ekonomisti raje primerjajo z obdobjem 70. let prejšnjega stoletja. Primerjava s krizo leta 1929 je ustrezna, če imamo v mislih vzrok za nastanek krize, njen obseg ter intervencionizem držav. Tako kot sedanja ima namreč tudi gospodarska kriza, ki je sledila zlomu na ameriški borzi na Wall Streetu oktobra 1929, finančne korenine. Kmalu se razširila po vsem svetu, saj je bila že takrat tesno povezana z omrežjem trgovine in tujih neposrednih naložb (Baylis in Smith 2007, 110). Kot odgovor na globalno krizo pa so glavne kapitalistične države z uvajanjem protekcionističnih ukrepov² na področju finančne in zunanjetrgovinske politike (omejitve financiranja na lokalni trg, uvedba visokih carin, kvot in izvoznih kontrol) poskušale izolirati gospodarstva oziroma doseči samozadostnost svojih trgov. Posledično je to pomenilo fragmentacijo finančnih trgov ter močan upad globalnih trgovinskih tokov. Sledilo je dolgo obdobje okrevanja, ko je zaradi državnega intervencionizma proces globalizacije zastal.

Nekateri ekonomisti (Erixon in Sally 2010, 9) sedanjo krizo raje primerjajo s krizo v 70. letih prejšnjega stoletja, ko se je zaradi visokih cen nafte močno povečal intervencionizem vlad na področju trga dela in kapitala, pa tudi v okviru zunanjetrgovinskih politik. V nasprotju s krizo leta 1929, ko so države uvajale tarifne ovire, je za obdobje krize leta 1970 značilna uvedba t. i. netarifnih ovir (podobno kot v okviru sedanje krize). Države so namreč najbolj izpostavljenim panogam odobravale subvencije, zahtevale obvezen delež lokalne komponente, uporabo lokalnih standardov ipd. Obdobje protekcionističnih zunanjetrgovinskih politik je trajalo skoraj petnajst let, kar je posledično povzročilo prevelike kapacitete v številnih panogah ter upočasnilo proces globalizacije in okrevanja.

Sledilo je obdobje globalizacije (od leta 1980 do leta 2007), ko je zaradi politik liberalizacije (zniževanja tarifnih³ in netarifnih ovir, vključno z omejitvami na področju tujih neposrednih naložb in trgovine s storitvami) in tehnološkega razvoja ter razvoja informacijske tehnologije, pa tudi harmonizacije ekonomskih modelov⁴ po svetu obseg globalnih trgovinskih tokov imel boljšo rast od rasti bruto družbenega proizvoda.⁵ Zunanja trgovina je postala precej več kot mednarodna menjava blaga. Razvila se je v pretok naložb,⁶ tehnologij, blaga za procesiranje in poslovne storitve (WTO 2010, 1–6).

Posledica finančne krize, ki je bila septembra leta 2008 osredoto-

čena na ZDA in se je pozneje razširila še na evropske in druge države ter postala globalna, je bila drastično znižanje svetovnega BDP ter še večji padec obsega globalnih trgovinskih tokov, tujih neposrednih naložb ter drugih kanalov globalizacije. S krizo se je končalo t. i. tridesetletno obdobje liberalizacije zunanje trgovine. Tako kot v predhodnih krizah smo priča intervencionizmu vlad in uvajanju protekcionističnih ukrepov – zlasti v panogah, ki so bile dolgo zaščitene (tekstil, oblačila, železo, jeklo, elektronika, kmetijstvo). Podobno kot v 70. letih prejšnjega stoletja se protekcionistični ukrepi pojavljajo v obliki netarifnih ovir, kot so posojila v okviru lokalnih trgov, subvencije različnim panogam, omejitve na področju tujih neposrednih naložb, javnih naročil, zahtev glede uporabe lokalnih standardov ipd., o čemer bomo podrobneje spregovorili v nadaljevanju. Gre torej za podobne oblike protekcionističnih ukrepov, ki smo jim bili priča v 70. letih prejšnjega stoletja. Njihov obseg je precej manjši od pričakovanj – zaradi multilateralnih pravil na področju zunanje trgovine, sodelovanja na področju mednarodnih politik in globalizacije trgov (podrobneje glej v Erixon in Sally 2010). Kljub temu mnogi ekonomisti opozarjajo na nevarnost dolgega obdobja okrevanja ter v primeru prevelike regulacije finančnih trgov na nevarnost fragmentacije globalnih financ, čemur smo bili priča v obdobju krize leta 1929.

Vpliv globalne krize na obseg trgovinskih tokov in strukturo ključnih akterjev

Globalna gospodarska kriza je imela po podatkih Svetovne trgovinske organizacije (WTO) v primerjavi s krizo leta 1929 dvakrat večji vpliv na mednarodne trgovinske tokove. Mednarodna trgovina, ki se je zmanjšala za petkrat bolj kot svetovni bruto družbeni proizvod,⁷ je bila po eni strani posledica krize, po drugi strani pa je bila eden od kanalov njenega prenosa. Upad trgovinskih tokov so prvič po letu 1982 vse vodilne zunanjetrgovinske sile zaznale meseca novembra 2008. Največji padec izvoza je imela Japonska (-26,8%), sledili sta ji Evropska unija (-10,7%) ter Indija (-9,9%), medtem ko so precej manjši padec imele Združene države Amerike (-3,9%) in Kitajska (-2,2%). V prvem četrtletju leta 2009 je bil upad izvoza omenjenih držav še večji. Marca se je izvoz Japonske v primerjavi z letom prej zmanjšal kar za 45,6%, Indije za 33,3%, Združenih držav Amerike za 21,9%, Kitajske za 17,1% in Evropska unije za 12,4% (Vollbracht 2009). Po podatkih Svetovne trgovinske organizacije (WTO 2010, 1) se je v prvem četrtletju leta 2009 vrednost svetovnega izvoza zmanjšala kar za 31%, uvoza pa za 30%.

V obdobju avgust 2008–avgust 2009 se je obseg globalne trgovine

PREGLEDNICA 1 Izvoz blaga – četrtletne spremembe obsega (glede na enako obdobje predhodnega leta)

Država	2007		2008				2009		
	Q1	Q2	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3
G-7*	5,6	3,1	5,6	4,8	1,2	-9,6	-23,4	-22,7	-17,5
Kanada	1,6	-1,0	-5,9	-6,7	-5,7	-11,3	17,6	-21,8	-16,7
Francija	2,9	-0,5	8,4	2,0	3,7	0,6	-15,4	n. p.	n. p.
Nemčija	6,7	-0,1	7,7	6,3	-0,2	-8,5	-22,9	-22,1	-16,5
Italija	5,9	-0,2	-2,9	-2,5	-3,7	-11,4	-25,8	-23,3	-18,7
Japonska	4,4	7,5	8,3	4,3	1,8	-20,4	-41,7	-33,2	-25,1
Velika Britanija	-1,5	-1,6	2,9	0,9	0,4	-6,9	-17,0	-16,9	-15,4
ZDA	9,2	9,0	9,3	11,3	7,0	-3,4	-14,8	-18,9	-14,5
EU-15**	5,4	2,2	5,9	6,3	1,7	-4,9	-20,8	-20,2	-16,7

OPOMBE *Francija ni vključena. **Trgovina zunaj EU. Povzeto po OECD 2010.

zmanjšal za 15,5 %, kar je sicer manj kot v prvih treh mesecih, vendar je bil večji od predhodnih napovedi.⁸ Po podatkih OECD (2010) so države skupine G-7 v tretjem četrtletju leta 2009 v primerjavi z drugim četrtletjem sicer imele 4,1-odstotno rast, vendar je bilo izvoza v primerjavi z enakim obdobjem leta 2008 še vedno za 17,5 % manj. Spremembe obsega izvoza blaga po četrtletjih (sprememba glede na enako obdobje predhodnega leta) prikazujemo v preglednici 1.

Po podatkih Svetovne banke se je leta 2009 obseg globalne trgovine zmanjšal za 14,4 %, obseg tujih neposrednih naložb pa za 39 %.

Glavni razlogi za tako velik padec trgovinskih tokov so: izrazit padec povpraševanja ter internacionalizacija proizvodnih verig, zaradi česar so se težave hitro razširile po celotnem svetovnem gospodarstvu, pa tudi omejena razpoložljivost finančnih instrumentov za zavarovanje v mednarodni trgovini, padec cen surovin, sredstev uradne razvojne pomoči ter izrazito zmanjšanje obsega tujih neposrednih naložb. Kriza je tako prizadela tudi države v razvoju. Poleg že naštetih razlogov je treba za te države kot dodaten razlog za padec trgovinskih tokov izpostaviti tudi njihovo vpetost v mednarodne trgovinske tokove, ki se je v obdobju zadnjih petnajst let izrazito povečala. Leta 1995 je bil delež izvoza v BDP⁹ v državah v razvoju približno 34-odstoten, medtem ko je leta 2007 v povprečju dosegel že skoraj 52 % (UNCTAD 2009).

Po podatkih Eurostata je Evropska unija (EU-27) v obdobju od januarja do novembra 2009 glede na enako predhodno obdobje precej manj izvažala v vse glavne zunanjetrgovinske partnerice. Tako se je izvoz v Rusijo v primerjavi z enakim obdobjem predhodnega leta zmanjšal za 39 %, v Turčijo za 22 %, v Brazilijo za 21 %, v Združene dr-

žave Amerike za 19 % in v Južno Korejo za 18 %. Obseg izvoza večine držav članic EU se je v tem obdobju zmanjšal za 18–24 %. Najmanjši padec med državami članicami Evropske unije je imela Irska (–3 %), največjega (–33 %) pa Finska in Litva (–30 %; za podrobnejše podatke glej Eurostat 2009). Poslabšanje gospodarskih razmer v mednarodnem okolju je vplivalo tudi na Slovenijo. Slovenski izvoz se je v tem obdobju zmanjšal za 20 %. Po začasnih podatkih Statističnega urada Republike Slovenije se je izvoz decembra 2009 v primerjavi z enakim predhodnim obdobjem zmanjšal za 19 %.

Evropska unija kljub negativnim trendom ohranja vodilno mesto v svetovni trgovini. Po podatkih Svetovne trgovinske organizacije (WTO 2009b) za leto 2008 je tržni delež Evropske unije (brez trgovine znotraj EU) 15,9 %, Kitajske 11,8 %, ZDA 10,6 %, Japonske 6,5 %, Rusije 3,9 %, Kanade 3,8 % in Južne Koreje 3,5 %. Vodilno mesto Evropska unija ohranja tudi na področju izvoza storitev, kjer je njen tržni delež 26,9 %, medtem ko je delež Združenih držav Amerike 18,8 %, Kitajske 5,3 %, Japonske 5,3 % ter Indije 3,7 %. Evropska unija je tudi največji vlagatelj in prejemnik tujih naložb (33-odstotni tržni delež na področju izhodnih in 29-odstotni delež na področju vhodnih naložb) (EC 2009a). V strukturi izvoza Evropske unije se je zmanjšal predvsem izvoz energije (–34 %), izvoz vozil in opreme (–21 %) ter drugih proizvodov predelovalne industrije. Najmanjši padec je imela kemična industrija (–8 %).

Uspeh Evropske unije je rezultat vlaganj v kakovost proizvodov, kar se kaže tudi v tržnem deležu izvoza proizvodov z visoko dodano vrednostjo, kjer dosega 30-odstotni tržni delež, kar je toliko kot Združene države Amerike in Japonska skupaj (Curran in Zignago 2009).

Napovedi glede BDP in obsega svetovne trgovine

Ob koncu leta 2009 so se pokazali nekateri znaki okrevanja, ki se po državah in regijah dokaj razlikujejo. Vzrok za to so monetarni in fiskalni ukrepi vlad, ugotavlja Mednarodni denarni sklad (IMF 2010). Medtem ko je v razvitih državah povpraševanje še vedno majhno, svetovno okrevanje poganjajo ključne azijske države v razvoju. Pri tem je treba izpostaviti Kitajsko, kjer se je BDP v preteklem letu zaradi finančnih spodbud v višini 15 % BDP zvišal za 8,7 %, ter Indijo, ki je imela 5,6-odstotno rast. Po podatkih Banke Slovenije se je BDP v evroobmočju v zadnjem četrtletju leta 2009 povišal za 0,1 % (oziroma znižal za 2,1 % medletno), medtem ko se je v Združenih državah Amerike povišal za 1,5 % (oziroma za 0,1 % medletno). Sicer pa januarska napoved Mednarodnega denarnega sklada za 0,8 % iz-

PREGLEDNICA 2 Napoved gibanja BDP za leti 2010 in 2011 (UMAR, OECD, IMF, EK)

	2010				2011			
	UMAR	OECD	EK	IMF	UMAR*	OECD	EK	IMF
	9. 2009	11. 2009	11. 2009	1. 2010	9. 2009	11. 2009	11. 2009	1. 2010
EMU	0,4	0,9	1,5	1,0	1,6	1,7	1,5	1,6
EU	0,2	n. p.	1,6	1,0	1,6	n. p.	1,6	1,9
Nemčija	0,9	1,4	1,7	1,5	1,5	1,9	1,7	1,9
Italija	-0,2	1,1	1,4	1,0	0,9	1,5	1,4	1,3
Avstrija	0,0	0,9	1,5	n. p.	1,6	2,2	1,5	n. p.
Francija	0,6	1,4	1,5	1,4	1,7	1,7	1,5	1,7
VB	-0,3	1,2	1,9	1,3	1,8	2,2	1,9	2,7
ZDA	0,9	2,5	2,0	2,7	3,0	2,8	2,0	2,4

OPOMBE * Za leto 2010 UMAR za Češko predvideva 1,2-odstotno rast, za Poljsko 1,5-odstotno rast, za Hrvaško 0,3-odstotno rast, za Bosno in Hercegovino 0-odstotno rast, za Srbijo 0,3-odstotno rast, za Makedonijo 0,5-odstotno rast, za Rusijo 2-odstotno rast, medtem ko naj bi Madžarski gospodarska rast padla za 1%. Povzeto po UMAR (2009; 2010) in IMF (2010).

boljšuje jesensko (3,9%). Kljub temu Mednarodni denarni sklad opozarja na negativna tveganja (brezposelnost, visoki javnofinančni primanjkljaji, neustrezen umik državnih spodbud). Pri tem naj bi se BDP v razvitih gospodarstvih zvišal za 2,1% (Združene države Amerike za 2,7%, Evropska unija za 1%). Hitrejša rast se predvideva v hitro rastočih državah in državah v razvoju, in sicer 6% (Kitajska 10%, Indija 7,7%).

Napovedi Evropske komisije (EK), Organizacije za ekonomsko sodelovanje in razvoj (OECD), Mednarodnega denarnega sklada (IMF) ter Urada za makroekonomske analize in razvoj (UMAR) glede gibanj BDP v državah, ki so ključne zunanjetrgovinske partnerice Slovenije, se nekoliko razlikujejo, zato jih prikazujemo v preglednici 2.

Mednarodni denarni sklad (IMF 2010) po napovedanem 12,3-odstotnem zmanjšanju obsega svetovne trgovine (blaga in storitev) v letu 2009 predvideva 5,8-odstotno rast v letu 2010, pri čemer v nasprotju z jesenskimi napovedmi, ko je za razvite države napovedoval 2-odstotno, za države v razvoju pa 3,6-odstotno rast izvoza, januarska napoved predvideva hitrejšo rast izvoza razvitih držav (5,9%) kot držav v razvoju (5,4%) – čeprav naj bi bila dinamika okrevanja hitrejša v hitro rastočih gospodarstvih.

Vpliv globalne krize na zunanjetrgovinske tokove Slovenije

Globalna kriza je močno upočasnila rast v naših največjih zunanjetrgovinskih partnericah. Poslabšanje razmer v mednarodnem okolju je

PREGLEDNICA 3 Izvoz in uvoz blaga – december 2009 (v 1000 EUR, začasni statistični podatki)

Postavka	11. 2009	12. 2009	1.–12. 2009	12. 2009	1.–12. 2009
				12. 2008	1.–12. 2008
Izvoz	1.464.187	1.225.630	16.039.924	103,1	81,0
EU-27	1.040.135	815.414	11.204.794	104,1	81,9
Druge države	424.052	410.216	4.835.130	101,3	78,8
Uvoz	1.542.568	1.362.345	16.958.572	89,4	73,6
EU-27	1.203.902	1.087.228	13.319.085	96,1	74,2
Druge države	338.666	275.117	3.639.487	70,3	71,3
Pokritost uv. z izv.	94,9 %	90,0 %	94,6 %		

OPOMBE Povzeto po Statistični urad Republike Slovenije 2010.

vplivalo na Slovenijo prek manjšega izvoza. Slovenija namreč izvozi 70 % blaga, od tega skoraj tri četrtine v Evropsko unijo. Med najbolj izpostavljenimi panogami v Sloveniji sta tako kot v svetu in Evropi avtomobilska industrija¹⁰ ter njeni neposredni in posredni dobavitelji, pa tudi industrija električnih aparatov ter drugih izdelkov za široko porabo, posledice čutijo tudi storitvena podjetja (gradbeništvo).

Ob postopnem oživljanju mednarodnih trgovinskih tokov se je meseca decembra blagovni izvoz v primerjavi z novembrom nekoliko povečal. Po podatkih Umarja se je vrednost blagovne menjave v tretjem četrtletju 2009 povečala – vzrok za to je rahlo okrevanje gospodarstev naših najpomembnejših trgovinskih partneric.¹¹ Izvoz blaga novembra lani je bil v primerjavi z novembrom 2008 nižji za 20,6 %. Medletno upadanje izvoza storitev se je v tretjem četrtletju umirilo,¹² upadanje uvoza storitev pa se je še stopnjevalo. Manjši padci izvoza blaga in storitev so v četrtem četrtletju 2009 ugodno vplivali tudi na BDP, ki se je v četrtem četrtletju glede na enako obdobje leta 2008 znižal za 5,5 %. Po začasnih podatkih Statističnega urada Republike Slovenije za leto 2009 je bil izvoz decembra glede na november vrednostno za 3,1 % večji. Vendar primerjava podatkov na letni ravni kaže, da je bil izvoz leta 2009 kar za 19 % manjši kot leta 2009, uvoz pa za 26,4 %. Pokritost uvoza z izvozom je bila 94,6-odstotna. BDP se je po prvi oceni lani znižal za 7,8 %.¹³

Iz preglednice 3 je razvidno, da v strukturi izvoza in uvoza prevladujejo države članice Evropske unije s 69,6-odstotnim deležem izvoza blaga oziroma 78,4-odstotnim deležem uvoza. Druge države imajo 30,4 % izvoza (od tega je izvoza v države nekdanje Jugoslavije 16 %) oziroma 21,6 % uvoza. Najpomembnejše države partnerice v strukturi izvoza blaga¹⁴ so (Banka Slovenije 2010): Nemčija (20 %), Italija (11,6 %), Francija (8,3 %), Avstrija (8 %), Hrvaška (7,8 %), Ruska

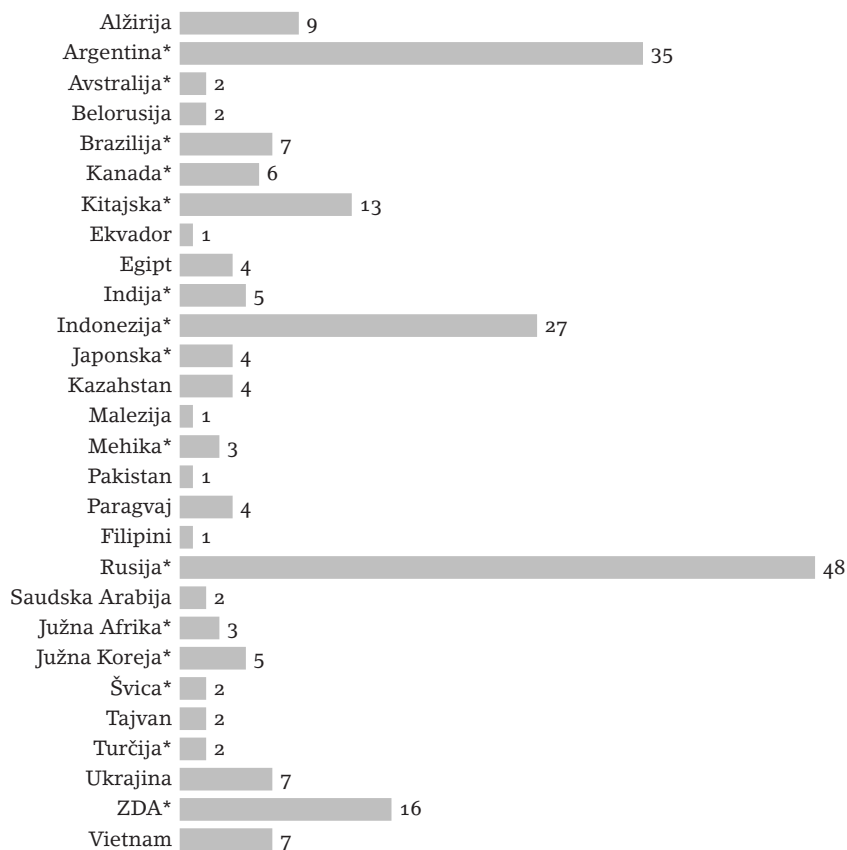
federacija (3,2%), Poljska (3%), Madžarska (2,9%). Na strani uvoza so najpomembnejše partnerice Slovenije: Nemčija (18,3%), Italija (17,5%), Avstrija (13,2%), države nekdanje Jugoslavije (6,9%)¹⁵ ter Francija (5,5%).

Odzivi držav na globalno krizo ter vloga mednarodnih institucij

Države so se v gospodarskih razmerah, ko se je zmanjšal obseg svetovne trgovine, odzvale z uvajanjem različnih ukrepov – odvisno od stopnje gospodarskega razvoja, sredstev ter seveda strukture zunanje trgovine. Mnoge države so povišale tarife ali uvedle uvozne oziroma izvozne količinske omejitve, druge so se bolj osredotočile na netarifne ukrepe, kot so stimulatívni ukrepi, diskriminacija na področju javnih naročil, uvedba posebnih potrdil, standardov ipd.

Uvajanje (potencialnih) protekcionističnih ukrepov v posameznih državah od septembra 2008 naprej poglobljeno spremljajo Svetovna trgovinska organizacija (WTO), Evropska komisija (EK), UNCTAD in OECD. Iz poročil, ki jih pripravljajo organizacije, je razvidno, da so posamezne države uvajale protekcionistične ukrepe, vendar je njihovo število zaradi nadzora mednarodnih organizacij manjše od pričakovanj. Njihova uvedba pa ni pomembneje vplivala na zmanjšanje obsega globalne trgovine. Po podatkih Svetovne trgovinske organizacije so se namreč novi protekcionistični ukrepi nanašali na maksimalno 1% svetovne trgovine z blagom. Vendar je zaskrbljujoč podatek, da protekcionistične ukrepe uvajajo v nekaterih državah skupine G-20 (konkretni sklepi obeh zasedanj, ko so se zavzeli tudi za uspešen konec pogajanj WTO DDA, so objavljeni tudi na spletni strani G-20 <http://www.g20.org/>) kljub zavezi, sprejeti aprila 2009 v Londonu, da teh ne bodo uvajale oziroma da bodo že uvedene protekcionistične ukrepe odpravile. Pred novembrskim zasedanjem skupine G-20 v Pittsburgu so organizacije UNCTAD, OECD in Svetovna trgovinska organizacija pripravile skupno poročilo o nadzoru uvajanja protekcionističnih ukrepov, ki se je nanašalo le na države G-20 (člani G-20 so finančni ministri in guvernerji centralnih bank držav: Argentina, Avstralija, Brazilija, Kanada, Kitajska, Francija, Nemčija, Indija, Indonezija, Italija, Japonska, Mehika, Rusija, Savdska Arabija, Južna Afrika, Južna Koreja, Turčija, Velika Britanija, Združene države Amerike in Evropska unija). V poročilu ugotavljajo, da so nekatere države (kljub posamičnim primerom uvedenih ukrepov nadaljnje liberalizacije zunanje trgovine) uvajale protekcionistične ukrepe povečanja tarifnih in netarifnih ovir, zlasti na področju jeklarske industrije, kmetijstva, pa tudi proizvodnje motor-

Vpliv globalne krize na zunanjetrgovinske tokove

SLIKA 1 Število protekcionističnih ukrepov v obdobju oktober 2008–oktober 2009 po državah (* članice skupine G-20.)

nih vozil ter tekstilne in kemične industrije. Poročilo izpostavlja tudi ukrepe, ki so usmerjeni v dajanje prednosti domači industriji, na primer kupuj/vlagaj/zaposluj/financiraj lokalno (WTO 2009a).

Evropska komisija, ki je v obdobju od začetka globalne krize pripravila pet poročil o potencialnih protekcionističnih ukrepih, v petem poročilu, ki ga je objavila novembra 2009, ugotavlja, da je bilo število protekcionističnih ukrepov kljub visokemu padcu obsega blagovnih tokov zaradi nadzora mednarodnih institucij nižje od pričakovanj. Poročilo ugotavlja, da so se države na globalno krizo različno odzvale. Hitro rastoča gospodarstva so se osredotočila na višje tarife in protekcionistične ukrepe pri uvozu, medtem ko so za države OECD značilni stimulatívni paketi ter protekcionizem na področju javnih naročil. Uvozne omejitve so uvajali Kitajska, Egipt, Indonezija, Pa-

PREGLEDNICA 4 Potencialni protekcionistični ukrepi za obdobje oktober 2008–oktober 2009 po sektorjih

Tekstil in oblačila	22
Igrače	3
Telekomunikacije	5
Kmetijstvo in prehrana	44
Surovine	11
Jeklo / kovine	30
Farmacija	4
Avtomobilska industrija	28
Storitve	26
Ladjedelništvo	4
Ostalo	99

PREGLEDNICA 5 Protekcionistični ukrepi, uvedeni v obdobju globalne krize po vrstah ukrepov

Državna pomoč	31 %
Tarife	15 %
Instrument trgovinske zaščite	14 %
Javna naročila	6 %
netarifne ovire	5 %
Sanitarne in fitosanitarni ukrepi	5 %
Izvozne podpore	4 %
Izvozne takse	3 %
Uvozne omejitve	3 %
Ostalo	14 %

kistan in Rusija. Največ ukrepov sta uvedli Rusija (48) in Argentina (35), pa tudi Indonezija (27), Združene države Amerike (16) in Kitajska (13), pri čemer sta se Rusija in Argentina osredotočili predvsem na višje tarife ter uvozna dovoljenja, druge države pa na diskriminatorne ukrepe znotraj posameznih trgov (posebni standardi, certifikati, diskriminacija na področju javnih naročil ipd.).¹⁶

Med panogami so bile najbolj prizadete: kmetijstvo, tekstil, avtomobilska in kovinska/jeklarska¹⁷ industrija.¹⁸ V analiziranem obdobju je bilo uvedenih 276 protekcionističnih ukrepov, pri čemer 177 ukrepov oziroma 65 % klasificiramo po panogah, kjer njihovo število še posebno izstopa (kmetijstvo in prehrana, avtomobilska industrija, tekstil ipd.), kar prikazuje tudi preglednica 4, medtem ko se 99 ukrepov oziroma 35 % nanaša na posamične protekcionistične ukrepe v drugih panogah, ki sta jih uvajali predvsem Rusija in Argentina.

Funkcijo nadzora uvajanja protekcionističnih ukrepov ima tudi Global Trade Alert (www.globaltradealert.org), spletna zbirka podatkov, ki je bila vzpostavljena septembra 2009. Analitiki, ki sodelujejo pri projektu, so raziskovali 428 potencialno protekcionističnih ukrepov držav, od katerih jih je bilo 280 uvedenih oziroma 148 pred uvedbo. Iz analize izhaja, da sta bili dve tretjini diskriminatornih ukrepov uvedeni v državah iz skupine G-20 ter da je 56 držav uvedlo protekcionistične ukrepe, ki so škodile komercialnim interesom Kitajske ter 49 komercialnim interesom Združenih držav Amerike. Vrsta uvedenih ukrepov je škodila tudi zunanjetrgovinskim interesom Evropske unije in Japonske.

V okviru uvedenih protekcionističnih ukrepov (po prvem srečanju skupine držav G-20) prevladujejo ukrepi državnih pomoči (31 %), zvi-

šanje tarif (15 %), ukrepi trgovinske zaščite (14 %), diskriminacija na področju javnih naročil (6 %), netarifne ovire (5 %), sanitarni in fito-sanitarni ukrepi (5 %), izvozne podpore (4 %), izvozni davki ali omejitve (3 %) in uvozne omejitve (3 %) (Evenett 2009).

V okviru pričakovanih protekcionističnih ukrepov (države jih načrtujejo, a jih še niso uvedle), poročilo navaja predvsem diskriminatorne ukrepe na področju javnih naročil, sektorja storitev ter zahtev po uporabi določenega deleža lokalne komponente.

Sklepne ugotovitve

Zunanja trgovina, katere obseg se je kot posledica globalne krize v preteklem letu precej znižal, lahko ima pri izhodu iz krize pomembno vlogo.¹⁹ Po analizah OECD namreč povečanje trgovine za 10 % pomeni 4-odstotno povečanje dohodka na prebivalca, učinkovitejši carinski postopki lahko povečajo globalno blaginjo za 100 milijard dolarjev ter popolna liberalizacija kmetijskih in industrijskih proizvodov za nadaljnjih 100 milijard dolarjev.

V prispevku smo ugotovili, da so bili razlogi za zmanjšanje obsega globalne trgovine izrazit padec povpraševanja ter internacionalizacija proizvodnih verig, zaradi česar so se težave hitro razširile na vse svetovno gospodarstvo, pa tudi omejena razpoložljivost finančnih instrumentov za zavarovanje v mednarodni trgovini, padec cen surovin, sredstev uradne razvojne pomoči ter izrazito zmanjšanje obsega tujih neposrednih naložb. Države so se na krizo odzivale s protekcionističnimi ukrepi v obliki državnih pomoči, višjih tarif oziroma z uvedbo raznih netarifnih ovir ipd., katerih število je bilo zaradi nadzora mednarodnih institucij nižje od pričakovanj. Tako njihova uvedba ni pomembneje vplivala na zmanjšanje obsega globalne trgovine, saj so se po podatkih Svetovne trgovinske organizacije novi protekcionistični ukrepi nanašali na maksimalno 1 % svetovne trgovine z blagom.

Čeprav so se ob koncu leta 2009 pokazali nekateri znaki okrevanja, Mednarodni denarni sklad opozarja na negativna tveganja zaradi visoke stopnje brezposelnosti, javno finančnih primanjkljajev ter vladnih spodbud, ki jih bo postopoma treba ukiniti. Potreben je tudi nadaljnji nadzor uvajanja potencialnih protekcionističnih ukrepov.

V trenutnih gospodarskih razmerah postaja vloga mednarodnih organizacij vse pomembnejša – ne le z vidika nadzora uvajanja protekcionističnih ukrepov, temveč tudi z vidika obvezujočih pravil ter nadaljnje liberalizacije trgovine. V prispevku smo ugotovili, da so države skupine G-20 na zasedanjih v Londonu in Pittsburghu sprejele zaveze glede neuvajanja novih protekcionističnih ukrepov, ki pa jih

posamezne države niso upoštevale, saj pravila niso zavezujoča.²⁰ Po drugi strani so zavezujoča za članice Svetovne trgovinske organizacije. Ukrajino, ki je uvedla začasne tarife, ki niso bile v skladu s pravili organizacije, je tako Svetovna trgovinska organizacija prisilila k umiku. Vendar je težava, da pravila Svetovne trgovinske organizacije ne pokrivajo vseh področij zunanje trgovine. Omejujejo maksimalne tarife,²¹ dopuščajo podpore pod pogojem prestrukturiranja gospodarstva, inovacij in novih zaposlitev, vendar za področje javnih naročil pravila veljajo le za podpisnice plurilateralnega sporazuma (GPA). Pravila tudi niso zavezujoča za države, ki niso članice Svetovne trgovinske organizacije. Rusija, za katero smo ugotovili, da je v času globalne krize uvedla največ diskriminatornih ukrepov na področju zunanje trgovine, še ni članica Svetovne trgovinske organizacije.

V okviru nadaljnje liberalizacije zunanje trgovine je treba izpostaviti predvsem uspešen konec pogajanj razvojne agende iz Dohe, ki potekajo v okviru Razvojne agende iz Dohe. Pogajanja so pomembna z vidika znižanja tarif, vključenosti vseh ključnih akterjev ter močne razvojne komponente.

Skratka gospodarske razmere so pokazale, da bo treba zagotoviti globalni trgovinski sistem, ki bo temeljil na vnaprej postavljenih pravilih. Pomembno vlogo pa bodo imeli tudi financiranje trgovine, naložbe, trgovina jug–jug ter nadaljnji nadzor uvajanja protekcionističnih ukrepov mednarodnih organizacij.

Iz preteklih kriz smo se lahko naučili tudi, da prevelik intervencionizem oziroma uvajanje protekcionističnih ukrepov podaljšuje proces okrevanja ter da pri preveliki regulaciji finančnih trgov obstaja bojazen vnovične fragmentacije globalnih financ.

Opombe

1. Številne vlade (Nemčija, Francija, ZDA, Kanada, Japonska, Koreja, Kitajska) so zato leta 2009 uvedle državne spodbude za nakup novih avtomobilov, da so omilile posledice globalne krize.
2. Na manjši obseg globalnih trgovinskih tokov v obdobju gospodarske krize leta 1929 so vplivale tarife (55 %) pa tudi nižji dohodki (45 %) (Irvin v OECD 2010, 11).
3. Povprečne tarife so se v obdobju od leta 1985 do leta 2005 s 30 % znižale na približno 10 %.
4. Govorimo o nabavnih verigah (angl. supply chains).
5. V letih 2003–2007 se je izvoz povprečno povečeval za 7 % na leto, BDP pa za 4 %.
6. Obseg tujih neposrednih naložb se je s 579 milijard dolarjev leta 1980 povečal na 16.206 milijard dolarjev leta 2008.

7. Dve tretjini trgovinskih tokov sta trgovina z blagom, medtem ko so največji delež BDP storitve.
8. Izvoz Združenih držav Amerike in Evropske unije se je v tem obdobju znižal za 25 %, Kitajske za 23 %.
9. Delež izvoza v BDP leta 2007 je bil v razvitih gospodarstvih v povprečju 28,4-odstotni (EU 54,47 %, Kanada 48,06 %, Avstralija 27,93 %, Japonska 13,45 %, ZDA 10,04 %).
10. SID banka je v okviru 380 milijonov evrov posojila, najetega julija 2009 pri EIB, 80 milijonov evrov namenila za financiranje razvojnih projektov avtomobilske industrije. Ročnost posojil je 12 let s štiriletnim moratorijem v primeru obročnega odplačevanja ali osem let v primeru enkratnega odplačila, brez moratorija.
11. V prvih osmih mesecih je k padcu skupnega izvoza največ prispeval izvoz cestnih vozil.
12. Na letni ravni se je izvoz storitev zmanjšal za 15,4 % (UMAR 2010).
13. Gre za prvo realno zmanjšanje po letu 1992.
14. Podatki za 11 mesecev leta 2009.
15. Največji delež pomeni Makedonija, od koder Slovenija uvozi 3,7 % blaga.
16. Poročilo Evropske komisije ne vključuje diskriminatornih ukrepov Evropske unije, vendar so druge države integraciji očitale diskriminatorne ukrepe na področju kmetijstva.
17. Indija, Indonezija, Malezija in Rusija.
18. Poročilo Svetovne trgovinske organizacije dodaja še sektor elektronike ter oblačil in obutve.
19. Dirk Manske, Svetovalni odbor za industrijo in trgovino pri OECD, je na konferenci o liberalizaciji trgovine v Pragi februarja 2009 izpostavil podatek, da bi se gospodarska rast povečala za 1-3 %, če bi se tarife znižale za 1 %, kar pomeni povečanje globalne trgovine za 100 milijard evrov.
20. Nekatere države članice Evropske unije prav tako niso članice skupine G-20 in jim zavez ni treba upoštevati.
21. Nekatere države so v času krize tarife zviševale, a v okviru dopustnih (na primer Argentina, Indonezija).

Literatura

- Banka Slovenije. 2010. *Bilten* 19 (2). [Http://www.bsi.si/library/includes/datoteka.asp?DatotekaId=3855](http://www.bsi.si/library/includes/datoteka.asp?DatotekaId=3855).
- Baylis, J., in S. Smith. 2007. *Uvod v mednarodne odnose*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Curran, L., in S. Zignago. 2009. Evolution of EU and its member states competitiveness in international trade. Working Paper 2009-11, CEPR II.
- EC. 2009a. The European Union trade policy. [Http://ec.europa.eu/trade/](http://ec.europa.eu/trade/).

- . 2009b. Fifth report on potentially trade restrictive measures. [Http://www.acp-eu-trade.org/library/files/EC_EN_1109_EC_Fifth%20report%20on%20potentially%20trade%20restrictive%20measures.pdf](http://www.acp-eu-trade.org/library/files/EC_EN_1109_EC_Fifth%20report%20on%20potentially%20trade%20restrictive%20measures.pdf).
- Erixon, F., in R. Sally. 2010. Trade, globalisation and emerging protectionism since the crisis. *ECPE Working Paper 2/2010*. [Http://ecipe.org/trade-globalisation-and-emerging-protectionism-since-the-crisis/PDF](http://ecipe.org/trade-globalisation-and-emerging-protectionism-since-the-crisis/PDF).
- Eurostat. 2009. Euro area external trade surplus 8.8 bn euro. Euroindicators, 18. december. [Http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/6-18122009-BP/EN/6-18122009-BP-EN.PDF](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/6-18122009-BP/EN/6-18122009-BP-EN.PDF).
- Evenett, S. J. 2009. What can be learnt from crisis-era protectionism? An Initial Assessment. *CEPR Discussion Paper 7494*. [Http://www.cepr.org/pubs/dps/DP7494.asp](http://www.cepr.org/pubs/dps/DP7494.asp).
- IMF. 2010. World economic outlook update. *World Economic Outlook Update*, 26. januar. [Http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2010/update/01/pdf/0110.pdf](http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2010/update/01/pdf/0110.pdf)
- OECD. 2010. International trade statistics: trends in third quarter 2009. *OECD International Trade Statistics*, 27. januar. [Http://www.oecd.org/dataoecd/10/47/44479849.pdf](http://www.oecd.org/dataoecd/10/47/44479849.pdf).
- Statistični urad Republike Slovenije. 2010. Izvoz in uvoz blaga, Slovenija, december 2009 – začasni podatki. [Http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=2928](http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=2928).
- UMAR – Urad za makroekonomske analize in razvoj. 2009. Jesenska napoved gospodarskih gibanj 2009. [Http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/analiza/jesen09/JN_GG_2009n.pdf](http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/analiza/jesen09/JN_GG_2009n.pdf).
- . 2010. *Ekonomsko ogledalo* 16 (1). [Http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/eo/2010/E00110s.pdf](http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/eo/2010/E00110s.pdf).
- UNCTAD. 2009. Global economic crisis: implications for trade and development. [Http://www.unctad.org/en/docs/cicrp1_en.pdf](http://www.unctad.org/en/docs/cicrp1_en.pdf).
- Vollbracht, I. 2009. Trade in a global slowdown: the EU trade policy response. [Trade.ec.europa.eu/doclib/html/143378.htm](http://trade.ec.europa.eu/doclib/html/143378.htm).
- WTO. 2009a. Overview of developments in the international trading environment. [Http://www.wto.org/english/news_e/news09_e/wt_tpr_ov_12_a_e.doc](http://www.wto.org/english/news_e/news09_e/wt_tpr_ov_12_a_e.doc).
- . 2009b. *International trade statistics 2009*. Ženeva: WTO.
- . 2010. International supply chains and trade elasticity in times of global crisis. Staff Working Paper *ERSD-2010-08*. [Http://www.wto.org/english/res_e/reser_e/ersd201008_e.pdf](http://www.wto.org/english/res_e/reser_e/ersd201008_e.pdf).